

DO VĚZENÍ ZA PAŠOVÁNÍ KNIH

Jiřina Šiklová (*1935)

V květnu 1981 se socioložka a publicistka Jiřina Šiklová dostala na rok do vězení, obvinili ji z podvracení republiky. „*Kdybych věděla, že tam budu jen ten rok, tak je to maličkost – pak je to pro sociologa zajímavá věc,*“ vzpomínala po letech. Potíž byla v tom, že za zmíněné obvinění mohla dostat až deset let a že v komunistickém režimu nikdo nevěděl, v jakém monstrprocesu se zrovna ocitne, tedy zda nebude využit jako exemplární příklad. V kriminále nakonec Jiřina Šiklová pozoruhodně obstála: za své spoluvězenkyně psala milostné dopisy a za bachařky například různá úřední podání, včetně žádosti o rozvod.

Jiřina Šiklová se narodila 17. června 1935 v pražské středostavovské rodině Heroldových. Otec, lékař a člen sociální demokracie, ji ovlivnil svým politickým přesvědčením i humanismem, mezi její výrazné vzpomínky z mládí patří například ta, jak otec tajně ošetřoval několik Plzeňanů zraněných během demonstrací proti měnové reformě v roce 1953 (reforma tehdy připravila tisíce lidí o peníze, mimo jiné o úspory, v Plzni bylo mnoho demonstrantů zatčeno, končili ve vězení, byli vyhozeni ze zaměstnání atd.).

Po absolvování gymnázia nastoupila Jiřina Šiklová na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (UK), v letech 1953–1958 studovala historii a filozofii. Poté začala na škole působit jako odborná asistentka a zajímala se hlouběji o sociologii, která byla pro stalinisty nepřijatelným oborem. Díky částečnému uvolnění poměrů vznikla v roce 1965 samostatná katedra sociologie i na UK a Jiřina Šiklová se zde zabývala mimo jiné zkoumáním fenoménu studentských hnutí. Od roku 1956 byla členkou Komunistické strany Československa – říká, že předchozí nabídky na členství ve straně odmítala, avšak po známém Chruščovově projevu (v němž kritizoval Stalina) usoudila, že by se poměry v zemi mohly začít měnit k lepšímu, což ale trvalo ještě mnoho let. Od roku 1967 se na fakultě angažovala v reformním křídle KSČ a v takzvaném obrodném procesu, který vyvrcholil Pražským jarem 1968 a skončil sovětskou okupací v srpnu téhož roku.

Na počátku normalizace, v roce 1969, patřila Jiřina Šiklová (např. spolu s Janem Patočkou, Milanem Machovcem, Karlem Kosíkem) k „*první vlně*“ akademiků vyhozených z politických důvodů z práce. Z KSČ vystoupila a až do roku 1989 nesměla vykonávat žádné intelektuální povolání, pracovala jako uklízečka, administrativní síla a později i jako sociální pracovnice na geriatrickém oddělení pražské Thomayerovy nemocnice – tuto zkušenost později

bohatě využila při zakládání oboru sociální práce i ve svých přednáškách a knihách zabývajících se stářím a umíráním.

Od časných 70. let se Šiklová podílela na opozičních aktivitách. Právnický, disident a pozdější politik Petr Pithart, který se vrátil ze studií v Británii, jí postupně předal odpovědnost za pašování zakázané literatury, které z Londýna spoluorganizovala nezávislá tisková agentura Palach Press Agency Jana Kavana. Jiřina Šiklová organizovala předávky a distribuci, kurýrům předávala zásilky pro exilová nakladatelství, a za hranice tak dostávali své texty představitelé širokého spektra československé opozice, počínaje Petrem Uhlem či Rudolfem Slánským přes Rudolfa Battěka, Ivana Havla, Otku Bednářovou až po Milana Šimečku z Bratislavy, evangelíka Jaroslava Šimsu, členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a řadu dalších. *„Šlo o šifrované dopisy, vzkazy, někdy statě, rukopisy na průklepových papírech. Nebyly to knížky, ale věci, které můžete nenápadně zastrčit do kapsy. Měla jsem na kabátě k tomu účelu udělané zvláštní kapsy pro případ, že by mě někdo prohlížel. Když vás prohledávají policajti, tak vás projedou shora dolů, pak nohy a decentně do rozkroku. Jsou ale místa – například u kolen nebo u zadku –, kde neprohledávali. A tam jsem měla šikovně našitou kapsu tak, aby na ni nepřišli,“* vzpomínala v rozhovoru pro týdeník Respekt v roce 2015.

Kurýři naopak do Československa vozili především knihy z exilových nakladatelství a také časopisy, například Listy, které vydává v Římě Jiří Pelikán či Svědectví, jež v Paříži vedl Pavel Tigrid: *„Vždy jsem jen s někým sjednala garáž, kam se měla zásilka dopravit. Pak jsem se s kurýrem sešla [...], řekla jsem mu adresu, na kterou mají v určitou dobu autem přijet. Auto s kurýrem pak vjelo dovnitř nebo zaparkovalo nedaleko od garáže a zásilku naložili, nebo naopak složili. Garáže se pak střídaly, někdy to byla zahrada či chata, domek. Dost často šlo o evangelické fary, kam taky mohlo cizí auto přijet, aniž by bylo hodně nápadné. Každé místo se použilo nanejvýš asi třikrát, aby si toho sousedi nevšimli. Kavan sice auta neměnil, pokaždé jim ale dal jiné číslo a skoro pokaždé jiné šoféry. Ti věděli, co vezou.“*

Organizační aktivity Jiřiny Šiklové, též signatářky Charty 77, pozornosti Státní bezpečnosti dlouho unikaly, ale v dubnu 1981 byl na základě udání na přechodu v Dolním Dvořišti zadržen obytný karavan, řízený Francouzi Ericem Thononem a Françoise Anisovou. Byli zatčeni a náklad zabaven, na začátku května pak StB pozatýkala několik desítek lidí a pokusila se zorganizovat velký politický proces *„Šiklová a spol.“*. Ve vazbě se ocitla nejen Jiřina Šiklová a Jan Ruml, kteří se na pašování zásilek přímo podíleli, ale i historici Ján Mlynárik a Martin Šimečka, spisovatelka Eva Kantůrková, básník Jaromír Hořec nebo novináři Jiří Ruml a Karel Kyncl. Jak již bylo zmíněno, byli obviněni podle paragrafu 98 z podvracení republiky a hrozil jim trest odnětí svobody až na deset let – díky výrazným protestům ze zahraničí je však komunistický aparát propustil bez soudu v březnu 1982 (za

zadržené tehdy intervenovali i francouzský prezident François Mitterrand či rakouský kancléř Bruno Kreisky).

Po propuštění z věznice Jiřina Šiklová dál organizovala pašování zásilek, tentokrát díky pomoci některých diplomatů ze švédské, německé a kanadské ambasády, americké nevládní organizace Hesinki Watch, jež v zemích východní Evropy monitorovala stav lidských práv, Karla Schwarzenberga a dalších lidí či institucí. V zahraničí se o věc místo Jana Kavana staral Vilém Prečan, který na zámku Schwarzenberg v západoněmeckém Scheinfeldu vybudoval Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, shromažďující exilovou a samizdatovou literaturu.

Po zhroutilí komunistického režimu v listopadu 1989 se Jiřina Šiklová mohla vrátit ke své akademické práci, zkušenosti ze zaměstnání v nemocnici a z opoziční činnosti (včetně pobytu ve vězení) jí byly užitečné i v tom, že prohloubily její zájem o sociální a lidskoprávní otázky. Jedním z těch, kdo finančně i organizačně podporovali československou opozici, byl i přeživší holocaustu, exulant a zaměstnanec Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky Tom Luke/Löwenbach – s Jiřinou Šiklovou se seznámil při své návštěvě Prahy v roce 1987: *„Po převratu mě Tom zařídil účast na konferenci o migrační politice ve Vídni, s tím, že do svobodného Československa dříve či později začnou přicházet žadatelé o azyl. Pochybovala jsem o tom, ale na konferenci jsem jela. I díky tomu jsme otázku integrace cizinců a téma azylové politiky mohli zařadit od září 1990 do přednášek na pražské a později i brněnské filozofické fakultě a byli jsme alespoň trochu připraveni, když k nám zanedlouho začali přicházet uprchlíci z války na Balkáně.“*

Jiřina Šiklová má klíčový podíl na vzniku katedry sociální práce na FF UK a až do konce 90. let stála v jejím čele. Od roku 1991 ve spolupráci s Janou Hradilkovou a dalšími začala pracovat na etablování genderových studií v českém prostředí, budovala knihovnu feministické literatury a spolupořádala diskuze o feminismu, má nepřehlédnutelný podíl na zavedení genderové tematiky do výuky na českých univerzitách. Publikovala celou řadu článků v českých i zahraničních odborných časopisech a je autorkou knih přibližujících běžnému čtenáři řadu sociálních témat od mezigeneračních vztahů až po pojmání stáří a smrti. Je nositelkou několika vyznamenání (např. Žena Evropy 1995, medaile T. G. M. prvního stupně za zásluhy o republiku) a velmi často se prostřednictvím přednášek, diskuzí a článků zapojuje do veřejné debaty o politických a sociálních tématech.

Autor textu Adam Drda